

Η ΠΑΛΑΙΟΤΕΡΑ ΕΝΔΕΙΞΙΣ ΠΕΡΙ ΟΡΘΟΔΟΞΩΝ ΕΝ ΣΥΡΩ

Εἰς τὸν πατριακὸν κώδικα 768¹ περιλαμβάνονται μεταξὺ τῶν ff. 40r καὶ 171v μνημονευτέα ὀνόματα διαφόρου προελεύσεως δωρητῶν τῆς ἐν Πάτριμφ Μονῆς τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἐν f. 140v καὶ ὀνόματα Συρίων. Ἀνήκει δ' ὁ κώδιξ ἢ τὸ βραβεῖον, καθὼς ἐλέγετο, εἰς τὸν 16ον αἰῶνα ὡς ἐμφαίνεται ἐκ τῆς χρονολογίας, ἣν φέρουσι ποικίλου περιεχομένου σημειώσεις διὰ διαφόρων χειρῶν γεγραμμέναι², ὡς αἱ ἐν ff. 1r, 2r, 70r, 175v, 179v, αἱ παρέχουσαι κατὰ σειρὰν τὰς χρονολογίας: ,αφοί' (sic. 1571;) καὶ ,αφοδ', 1592, ,αφνθ' (ἐπὶ τῆς ᾠας διὰ τῆς χειρὸς τοῦ ἀρχικοῦ βιβλιογράφου), ,αφος', 1581. Ὅθεν ἐκ τῶν χρονολογιῶν τούτων καὶ κυρίως ἐκ τῆς ἐν f. 70r, ὡς προερχομένης ἐκ τῆς χειρὸς τοῦ ἀρχικοῦ κωδικογράφου, εἶναι δυνατὸν νὰ τοποθετηθῇ ὁ χρόνος τῆς ἀρχικῆς χρήσεως τοῦ κώδικος μεταξὺ τῶν πρώτων δεκαετηρίδων τοῦ β' ἡμίσεος τοῦ 16ου αἰῶνος. Ἄλλ' ὡς ἐλέχθη εἶναι γεγραμμένον διὰ τῆς χειρὸς τοῦ ἀρχικοῦ βιβλιογράφου ἐπὶ τῆς ᾠας τοῦ f. 70r τὸ ἔτος ,αφνθ'. Ἐν δὲ f. 170r φέρεται ἡ ἐπικεφαλὴ: «οἱ ἀπὸ τῶν Θερμίων ,αφα'» ὑπὸ τὴν ὁποίαν ἔπονται ὡς συνήθως μνημονευτέα ὀνόματα δωρητῶν. Κατὰ ταῦτα, ἀφ' οὗ τὰ ἐκ Σύρον ὀνόματα κεῖνται ἐν f. 140v, πρέπει μεταξὺ τῶν ἀνωτέρω δύο χρονικῶν ὁρίων νὰ τοποθετηθῇ ὁ χρόνος τῆς καταχωρίσεως αὐτῶν ἐν τῷ κώδικι, δηλαδὴ μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1559 – 1581. Τὸ γεγονός δ' ὅτι ὁ ὅλος κώδιξ δὲν ἔχει γραφῆ ὑπὸ τῆς αὐτῆς χειρὸς ἀλλὰ μόνον τὸ πρῶτον αὐτοῦ ἡμισυ περίπου, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον μαρτυρεῖ τὴν ἐκ παλαιότερου χειρογράφου εἰς τὸ νέον ἀντιγραφὴν τῶν ὀνομάτων, δὲν ἐμποδίζει τὴν ἀνωτέρω ὑπόθεσιν, διότι ἡ καταγραφή τῶν λοιπῶν διαφόρου προελεύσεως δωρητῶν ἐγένετο διαδοχικῶς καὶ αἱ ἀνωτέρω δύο χρονολογίαι εἶναι ἀκριβεῖς μὴ ἐπιδεχόμεναι οὐδεμιᾶς ἀμφισβητήσεως, ἀνεξαρκῆτως τοῦ ἂν ὀφείλωνται εἰς διάφορον χεῖρα.

Τὰ ἐν f. 140v μνημονευτέα ὀνόματα Συρίων φέρονται ἐπὶ μιᾶς στήλης διὰ τῆς αὐτῆς χειρὸς καὶ μελάνης γεγραμμένα, ὥστε ἀποκλείεται ἡ κατὰ

¹ Περιγραφή ὑπὸ διακόνου Δ. Καλλιμάχου, Ἐκκλησ. Φάρος 11 (1913), σ. 158 καὶ ἔξ.

² Πρβλ. καὶ Δ. Καλλιμάχου, ἔνθ' ἀν., σ. 160.

καιροῦς καταχώρισις αὐτῶν ἐν τῷ κώδικι. Κατωτέρω παραθέτω ταῦτα διατηρῶν τὴν μορφὴν τῆς στήλης ὡς ἔχει εἰς τὸ χειρόγραφον καὶ μὴ λαβῶν ὑπ' ὄψιν τὰς στιγμὰς δι' ὧν χωρίζονται ἀπ' ἀλλήλων τὰ ὀνόματα. Διὰ μὲν τῶν κυρτῶν ἀγκυλῶν < > δηλῶ τὰ χάσματα, διὰ δὲ τῶν ὀρθῶν [ ] συμπληρώσεις μὴ ὑπαρχούσας εἰς τὸν κώδικα.

140^v

Οἱ ἀπὸ τῆς Σύρας

Γεωργίου καὶ τῆς [συμβίας],
 Ἰωάννου καὶ [...], Γεωργίου καὶ [...], Κωνσταντί(να)ς,
 Γεωργίου καὶ τῆς [συμβίας], Νικολάου, Εἰρήνης,
 Ἀντωνίου, Καλῆς,
 Γεωργίου, Ἀννης,
 Ἰωάννου, Μαρίας,
 Θεοδώρου, Μαρίας, Μαρί(ν)ας),
 Μπέριτου, Εἰρήνης καὶ [...],
 Μιχαήλ, Ἀννης, Θεοδώρου, Νικήτα, Ἰωάννου,
 Ἀννης, Μιχαήλ καὶ τῆς [συμβίας],
 Ἰωάννου, Ἰωάννου καὶ [...],
 Κωνσταντίνου ἱερέως καὶ τῆς [συμβίας],
 Ἰωάννου καὶ τῆς [συμβίας],
 Νικήτα καὶ τῆς [συμβίας], Εἰρήνης, Ἰωάννου ἱερέως,
 Κώνστα, Μιχαήλ ἱερέως καὶ τῆς [συμβίας], Νικολάου καὶ τῆς [συμβίας],
 Γεωργίου ἱερέως, Γεωργίου καὶ τῆς [συμβίας], Κωνσταντίνου καὶ τῆς [συμβίας],
 Μαρίας, Εἰρήνης,
 Νείλου ἐπισκόπου,
 Νικήτα ἱερέως καὶ [...],
 Φραγγούλ(ας), Μπεβενού(του),
 Βερμαίου, Μαρίας,
 Λουρέτζα(ς), Φ[ρ]αγγούλας,
 Νικολάου.

Ἄλλ' ὁ προκείμενος κατάλογος ὀνομάτων εἶναι καὶ ἡ παλαιότερα σχεδὸν ἀσφαλῆς ἔνδειξις, ἀπὸ τὴν ὁποίαν συμπεραίνεται ἡ ὑπαρξίς ὀρθοδόξου ἐν

Σύμφυτος πυρῆνος κατὰ τὸν 16ον αἰῶνα. Μέχρι τοῦδε ἦτο γνωστὴ ὡς πρώτη πληροφορία ἡ περὶ τῶν ὀρθοδόξων Συριῶν ἡ ἀναφερομένη εἰς ἐγκύκλιον τῆς 23ης Ἀπριλίου 1610 τοῦ καθολικοῦ ἐπισκόπου Σύρου Ἀνδρέου Κάργα. Εἰς ταύτην ὑπάρχει ἡ ἐξῆς χαρακτηριστικὴ περὶ τῶν ὀρθοδόξων φράσις: «Ὅπως μᾶς ἐκούρασαν μεγάλως κατὰ τὸ παρελθὸν διὰ τὰ πάροιντε ἀπὸ αὐτοὺς τὸν Ἅγιον Γεώργιον». Καὶ ὁ μὲν Δρακάκης πιστεύει² ὅτι ἡ μνημονευμένη πρώτη κατάληψις τοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγ. Γεωργίου ὑπὸ τῶν καθολικῶν ὡς καὶ ἡ ἀποβολὴ αὐτῶν ὑπὸ τῶν ὀρθοδόξων συνέβη περὶ τὸ ἔτος 1580 διὰ τουρκικῆς ἐπεμβάσεως³, ὁπότε πρὸ τῆς ἐποχῆς ταύτης ὑπῆρχεν Ὁρθοδοξία ἐν τῇ νήσῳ μὲ σχετικὴν δύναμιν ὥστε νὰ ἐπιτυγχάνῃ τῇ μεσολαβῆσει τῶν Τούρκων τὴν ἐκδίωξιν τῶν ἰσχυρῶν καθολικῶν ἀπὸ ναὸν ἀνήκοντα εἰς αὐτήν, ὁ δὲ ἐπίσκοπος Ἀθηναίων Γιόν. Marengo⁴ ἐν χειρογράφῳ συγγραφεῖ του περὶ τῆς Ἱστορίας τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας τῆς Σύρου ὑποστηρίζει ὅτι ἐν ἔτει 1590 ἔξω ἐν τῇ νήσῳ 170 ψυχὰι τοῦ ἀνατολικοῦ δόγματος διοικουμένηι πνευματικῶς ἀπὸ δύο ἱερεῖς, οἵτινες ἐλειτούργουν εἰς τὰς δύο ὀρθοδόξους ἐκκλησίας. Ἀλλὰ κατὰ μεταγενεστέρας πληροφορίας καὶ γεγονότα⁵ πρέπει νὰ δεχθῶμεν, ὅτι κατὰ τὰς πρώτας δεκαετηρίδας τῆς Τουρκοκρατίας οἱ ὀρθόδοξοι τῆς Σύρου, ὡς καὶ οἱ ἱερεῖς τούτων, ἐτέλουν ὑπὸ τοῦ καθολικοῦ ἐπισκόπου τὴν δικαιοδοσίαν. Ἡ ἐπιρροὴ τῆς Δυτικῆς ἐκκλησίας, ἣτις καὶ ἐπέφερε μεγαλύτεραν ἐπικοινωνίαν μεταξὺ τῶν κατοικῶν τῶν δύο δογμάτων, ἐξηκολούθησεν ὑφισταμένη μέχρι τοῦ 18ου αἰῶνος, χάρις εἰς τὸν ἀποκλεισμόν τῶν ἐπισκέψεων τοῦ ὀρθοδόξου ἐπισκόπου Ἀνδρου, εἰς τὴν δικαιοδοσίαν τοῦ ὁποίου ὑπήχθη ἡ Σύρος ἀπὸ τοῦ 1621 – 1622⁶, καὶ τὴν ἀγραμματοσύνην τῶν ὀρθοδόξων ἱερέων, πρὸς τούτοις δὲ καὶ τὰς κατὰ τὸν 17ον αἰῶνα προπαγανδιστικὰς ἐνεργείας τῶν ἱερέων τῆς ὀρθοδόξου οἰκογενείας Κομνηνοῦ, οἵτινες ἦσαν Οὐνῖται καὶ ὄργανα τῶν καθολικῶν ἐπισκόπων⁷. Κατὰ δὲ τὸ 1694, ὡς μαρτυρεῖ ὁ καθολικὸς ἐπίσκοπος Σύρου Ant. Giustiniani⁸, ἀνφοκλόμησαν δι' ἐράνου μεταξὺ τῶν οἱ καθολικοὶ τὸν ὀρθόδοξον ναὸν τῆς Ἁγίας Τριάδος. Ὅθεν δὲν εἶναι παράδοξον τὸ γεγονός, ὅτι ὁμοῦ μετὰ τῶν Ἀνατολικῶν στέλλουσι τὰς

¹ Ὅρα Ἀνδρ. Θ. Δρακάκη, Ἡ Σύρος ἐπὶ Τουρκοκρατίας, τόμ. Α', ἐν Ἐρμουπόλει 1948, σ. 135.

² Δρακάκης, ἐνθ' ἀν.

³ Αὐτόθι.

⁴ Αὐτόθι.

⁵ Ἐνθ' ἀν., σ. 138.

⁶ Ὅρα Δ. Πασχάλη, Ἀναγραφὴ Χρονολογικῆ τῶν ἀπὸ Χριστοῦ ἱερατευσάντων ἐν τῇ νήσῳ Ἀνδρου, ἐν «Θεολογία» (1926), σ. 14.

⁷ Ὅρα Δρακάκη, ἐνθ' ἀν., σ. 139.

⁸ Ὅρα G. Hofmann, Vescovadi Catholici della Grecia, Tom. III, Syros, Roma 1937, p. 91.

δωρεάς των καὶ Δυτικοὶ εἰς ναὸν τοῦ ἀνατολικοῦ δόγματος πρὸς κοινὸν μνημόσυνον, καθὼς δεικνύουσιν ὀνόματά τινα μεταξὺ τῶν προκειμένων, ὧς τὰ: *Μπέριου*¹ (= Ἀλβέρτου, Ροβέρτου;), *Μπεβενούτου* (= Benvenuto), *Βερμαίου*, *Λουρέτζας* (= Lorigenza), ἀφ' οὗ καὶ ἄλλοθεν μαρτυρεῖται², ὅτι ἐν ἄλλαις νήσοις, ἐν γνώσει τῶν ὀρθοδόξων ἱερέων, ἐκήρυττον καὶ ἐξωμολόγουν ἱερεῖς καθολικοὶ τοὺς πιστοὺς τοῦ ἀνατολικοῦ δόγματος. Ὑπῆρχε δὲ καὶ βῆμα εἰς τοὺς ναοὺς πρὸς χρῆσιν τῶν Δυτικῶν καὶ ἐλάμβανον ἐκατέρωθεν καὶ ἀμοιβαίως μέρος εἰς τὰς τελετουργίας.

Ἄλλ' ὁ ἀριθμὸς τῶν μεταξὺ τῶν μνημονευτέων ὀνομάτων ἱερέων, διότι πρόκειται προφανῶς περὶ ἱερέων τοῦ ἀνατολικοῦ δόγματος, ὧς ἐμφαίνεται ἐκ τῶν ὀνομάτων καὶ τοῦ συμπληρώματος «καὶ τῆς» εἰς τὰ μνημονευόμενα *Κωνσταντίνου* καὶ *Μιχαήλ*, εἶναι ξένος πρὸς τὴν πραγματικότητα, ἀφ' οὗ εἶναι βέβαιον ὅτι δι' ὅλου τοῦ 16ου αἰῶνος ὁ ὀρθόδοξος πληθυσμὸς τῆς Σύρου³ ἦτο ἐλάχιστος εἰς ὀλίγας μόνον ψυχὰς συμποσούμενος καί, καθ' ἃ ὑποστηρίζει ὁ Magengo⁴, κατὰ τὸ 1590 οἱ ὀρθόδοξοι τῆς νήσου ἦσαν 170 ὑπὸ δύο ἱερεῖς. Ἐπομένως δὲν δικαιολογεῖται ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀναφερομένων μεταξὺ τῶν ἀνωτέρω ὀνομάτων ἱερέων. Φαίνεται λοιπὸν ὅτι δὲν πρόκειται περὶ ἱερουργούντων ἐν τῇ νήσῳ ἱερέων, ἀλλὰ πιθανῶς συγγενεῖς τούτων ἀνέγραψαν τὰ ὀνόματα αὐτῶν πρὸς μνημόσυνον. Ἐξ ἄλλου δὲν εἶναι ἄγνωστον μία οἰκογένεια ἢ συγγένεια νὰ ἀριθμῇ μεταξὺ τῶν μελῶν τῆς περισσοτέρου τοῦ ἐνὸς ἱερεῖς, διαμένοντας ἐν τῇ ξένη πρὸς ἐκτέλεσιν τῶν ἱερατικῶν αὐτῶν καθήκοντων.

Ποῖος ὅμως ὁ μνημονευόμενος Νεῖλος ἐπίσκοπος;

Ἐνῶ κατὰ τὸν 17ον αἰῶνα ὑπὸ τὸ ὄνομα Νεῖλος φέρονται δύο ἐπίσκοποι, ὁ *Τζίας* καὶ *Θερμίων*, ὁ ἐπωνομαζόμενος *ζωγράφος* (1646⁵ - 1650⁶), καὶ ὁ ἐξ Ἀνδρου *Νεῖλος ὁ Μητρικινός*, μητροπολίτης Μετρῶν καὶ Ἀθύρων

¹ Εἰς χειρόγραφον κόπιας 1544, δημοσιευθὲν ὑπὸ Π. Γ. Ζερλέντου ἐν τῇ μελέτῃ αὐτοῦ περὶ τοῦ γεωργικοῦ καὶ ποιμενικοῦ βίου τῶν Συρίων: *Μαντροκάθισμα, βουδόμαντρες, θεμωνιά, μιτάτο*, ἐν Ἐρμουπόλει 1923, ἀναφέρεται ἐν σ. 7 τὸ ὄνομα *Μπέριος Ντελαγραμμαικίς* (sic).

² Ὅρα Δ. Πασχάλη, Ἡ Δυτικὴ Ἐκκλησία εἰς τὰς Κυκλάδας ἐπὶ Φραγκοκρατίας καὶ Τουρκοκρατίας, «Ἀνδριακά Χρονικά», τεύχος 2-3 (1948), σ. 26. Ὡσαύτως διὰ τὰ ἐν Χίῳ πρβλ. καὶ Αἰμιλίαν Σάρου, ἐν ΕΕΒΣ ΙΘ' (1949), σ. 194 καὶ ἐξ.

³ Περὶ τοῦ πληθυσμοῦ τῆς Σύρου ἐπὶ Τουρκοκρατίας ὄρα Ἀνδρ. Θ. Δρακάκη, ἐνθ' ἀν., σσ. 79-82.

⁴ Ἐνθ' ἀν.

⁵ Ὅρα Μ. Γεδεών, Πατριαρχ. Ἐφημ., σ. 106.

⁶ Ὅρα Κ. Σάθα, Μεσ. Βιβλ., τόμ. 3, σ. 584. Πρβλ. καὶ Β. Μυστακίδης, ΕΕΒΣ ΙΒ', 1936, σ. 219.

(1688 – 1700) ¹, δυστυχῶς οὐδείς ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦτο εἶναι γνωστός, καθ' ὅσον δύναμαι νὰ γνωρίζω, κατὰ τὸν προηγούμενον 16ον αἰῶνα ². Βεβαίως ἀπὸ τοῦ 1537 ἕως 1621 – 1622 ³ ὑπήγχετο ἐκκλησιαστικῶς ἡ Σύρος εἰς τὴν Τζίλιας καὶ Θερμίων Μητρόπολιν, τῆς ὁποίας τὸν πρῶτον καὶ μόνον ἐπίσκοπον Συμεῶνα γνωρίζομεν. Εὐκόλον ἐπομένως εἶναι νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι ὁ μνημονεύμενος Νεῖλος ὑπῆρξε μητροπολίτης Σύρας, Τζίλιας καὶ Θερμίων πρὸ τῆς ὑπαγωγῆς τῆς νήσου εἰς τὸν ἀρχιεπίσκοπον Ἄνδρου καὶ κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς ἀποστολῆς τῶν πρὸς μνημόσυνον ὀνομάτων εἰς Πάτιμον. Ἡ τοιαύτη ὁμῶς ὑπόθεσις προϋποθέτει τὴν ἐκ Σύρου καταγωγὴν τοῦ ἐν λόγῳ ἐπισκόπου ἢ ὀρθότερον τὴν ἐν τῇ νήσῳ διαμονὴν αὐτοῦ τὴν ἐποχὴν τοῦλάχιστον τῆς ἀποστολῆς τῆς δωρεᾶς του εἰς τὴν Μονὴν τῆς Πάτιμου, πρᾶγμα ἀδύνατον λόγῳ τοῦ ἐν Σύρῳ ἐκκλησιαστικοῦ καθεστώτος. Δὲν ἀποκλείεται ὁμῶς συγγενεῖς αὐτοῦ ἐν Σύρῳ ἢ καὶ πιστοὶ τοῦ ποιμνίου του νὰ ἀνέγραψαν τὸ ὄνομά του πρὸς μνημόσυνον, χωρὶς οὗτος νὰ ἔστειλε δωρεάν τινα διὰ τὴν Μονήν. Ἀλλὰ ταῦτα πάντα περὶ Νείλου εἶναι ὑποθέσεις μὴ δυνάμεναι νὰ ἐξακριβωθῶσι, μέχρις ὅτου νεώτεροι ἔρουναι φέρωσιν εἰς φῶς ἐπισκόπους τοῦ 16ου αἰῶνος ὑπὸ τὸ ὄνομα Νεῖλος, ὅποτε θὰ διαπιστωθῇ τίς ὁ ἐν Πάτιμῳ μνημονεύμενος ἐπίσκοπος, ὁ ἔχων σχέσιν πρὸς τὴν Σύρον.

Ν. Α. ΛΙΒΑΔΑΡΑΣ

¹ Ὅρα Δ. Πασχάλη, Τρεῖς ἐν Θράκῃ ἱεράρχαι, περ. «Θρακικά», τόμ. Γ' (1932), σ. 3 καὶ ἐξ.

² Ἐν καταλόγῳ τῆς Βιβλιοθήκης τῆς ἱερᾶς Μονῆς Προυσῶν, δημοσιευθέντι ἐν «Νέφ' Ἑλληνομνήμονι», τόμ. Γ', σ. 306, ἀναφέρονται «Νείλου ἐπισκόπου νοθεσία», ἐν κώδικι τοῦ 18ου αἰῶνος, χωρὶς νὰ δηλοῦται τίς οὗτος ὁ Νεῖλος.

³ Ὅρα Δ. Πασχάλη, Ἀναγραφὴ Χρονολογικῆ τῶν ἀπὸ Χριστοῦ ἱερατευσάντων ἐν τῇ νήσῳ Ἄνδρου, ἐνθ' ἄν.